



**Eminentissimi Ac Reverendissimi Domini, D. Joannis Baptistæ, Cardinalis De Luca, Theatrum Veritatis Et Justitiæ, Sive Decisivi Discursus**

Ad Veritatem Editi In Forensibus Controversiis, Canonicis & Civilibus, in quibus in Urbe Advocatus, pro una partium scripsit, vel Consultus respondit ; Cum Indicibus Argumentorum, Causarum ac Rerum luculentissimis. Opus Tam Judicibus, Quam Causarum Patronis, atque omnibus in utroque Foro ...

Pars I. De judiciis & judicialibus. Hoc est de Sententia & re judicata, Executione, Attentatis, Judice, Notario, Advocatis, Procuratoribus, Expensis, & aliis ad materiam judiciorum. Pars II. Relatio Romanæ Curix forensis, ejusque Tribunalium, & Congregationum

**Luca, Giovanni Battista de  
Coloniae Agrippinae, 1691**

Disc. IV. De Assessore, seu Consultore.

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-74090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-74090)

quenter in gravibus causis civilibus prophanis, vel ecclesiasticis in Curia agi solet, cum in causis criminalibus frequentius de illo disputari contingat; Experientia verò me docuit quod illud, calumniarum, ac subterfugiorum potius fomentum sit, ac justitiæ præjudiciale; Illudque de facili certam non recipit regulam, cum pro tribunali, ac ditionum stylis, diversa esse soleat praxis; Occasione autem alicujus causæ criminalis civiliter super expensarum refectione, disputare occasio dedit, an scilicet privilegiatus ad eam teneatur quando foro electo, postmodum illud variat. *infra in eo disc. in quo agitur de expensarum refectione.*

90  
91  
92  
93  
94  
95  
96  
Causarum beneficialium non omnes Romanæ curiæ iudices, quamvis Ordinarii, cognitionem habent, illorum etenim beneficiorum, quæ summam viginti quatuor ducatorum valorem excedant, causæ Rotæ committuntur; Aliorum verò, quæ dictam summam non excedant, Prælati per speciales commissiones committuntur; Ideoque licet A. C. causarum fori ecclesiastici cognitionem quoque habeat, atque sit literarum Apostolicarum generalis exequutor; Et præsertim causæ pensionum ecclesiasticarum coram eo agi soleant; Ac etiam illæ, quæ concernunt Apostolicarum literarum executionem pro ipsorum beneficiorum possessione assequenda; In causis tamen verè beneficialibus, quæ discutuntur tales ubi de ritulo beneficii sit quæstio, non est competens, neque jurisdictionem habet adeo ut nulliter procedere dicatur. *eod. tit. de jurisd. disc. 84. Et in ejus supplemento.* Et etiam in causis matrimonialibus earum jurisdictione, vel competentia dubia est.

Non solet autem Romana Curia praticare, ut iudices, coram quibus de fori declinatoria opponatur, se ipsos positivè competentes, cum decreto declarent, sed implicite id agunt, per processum ad ulteriora, denegando moderationem inhibitionis per eos alias concessæ, vel eam reintegrando, si alias moderata fuerit cum decreto remissionis causæ ad alium; Ideoque tribunal Signaturæ hujusmodi quæstiones, frequentius disputat, ac decidit.

De aliis autem, quæ iudicis, vel fori competentiam concernunt inferius de singulis judiciis agendo, incidenter agi contingit; Et præsertim ubi diversitas iudicii non variet iudicem, vel forum, puta quia licet causa possessorii diversa sit à causa petitorii, adhuc tamen idem est forus, vel iudex, qui non diversificatur, cum similibus.

Item in ista materia jurisdictionis, habitualis potius, quam actualis, super potestate creandi iudices, & magistratus, & gratiandi de delictis, & an jurisdictione sit feudalis vel allodialis, sub feudorum, ac Regalium sedibus aliqua insinuantur; Verum id hanc materiam non percutit, in qua de iudice tertiam personam efformante, quæ in iudicio necessaria est, agitur; Et de aliis quibus ad materiam recusationis ex capite suspensionis habetur, disc. sequ. agendo de Assessore.

Atque in eodem, disc. sequ. habetur quando iudex dicatur literatus, vel illiteratus; Et an iudicare possit sine Assessore; Ac etiam quomodo votum Assessoris sequi debeat.

De Assessore, seu Consultore.

S V M M A R I V M

1. De assessore, & aliis qui ad integritatem iudicii requiruntur.

Card. de Luca de iudicis & judicialibus.

2. Imperitus potest esse iudex.
3. Quæ sint partes iudicis.
4. Tenetur tamen imperitus habere assessorem.
5. De vocabulis cum quibus assessor explicari solet.
6. Dux sunt species assessoris necessarii & voluntarii.
7. Assessor necessarius, & fixus non potest recusari sine causa ut potest alter.
8. An possit quis esse assessor vel iudex in patria.
9. Datur etiam assessor, vel consultor iudici perito & quando dantur exempla.
10. An iudex teneatur sequi votum seu consilium assessoris.
11. De eodem ut iudex debeat proferre sententiam juxta votum, quod declaratur.
12. An in deputatione assessoris sequatur partium citatio, distinguitur.
13. De recusatione assessorum & iudicum in Curia etiam sine causa.
14. De eodem de quo numer. 9. ut etiam iudici literato detur assessor.
15. Quando non admittatur assessorum vel iudicum recusatio.
16. De recusatione peritorum in arte.
17. De cautela ut occurratur calūniis circa recusationem.
18. An sit necessaria citatio partium ad informandum assessorem.
19. An à voto assessoris liceat appellare.
20. Quomodo in Curia tradantur vota.
21. An culpa in iudicando sit iudicis, vel assessoris.
22. Quis dicatur literatus, vel illiteratus.
23. De doctoratu necessario, ut dicatur literatus, & qualis species requiratur.
24. Iudex synodalis dicitur idoneus.
25. Deputato uno consultore non deputatur alter.
26. De obligatione assessoris quod infra certum tempus debeat proferre votum.

## DISC. IV.

Quamvis essentielles partes iudicii consistat in tribus jam enunciatis præcisè necessariis personis, Actoris, Rei, & Iudicis, sine quibus, non datur iudicium validum, ac perfectum. Adhuc tamen; vel ex iudicis qualitate; vel ex communi usu; Aliæ personæ, si non essentielles, saltim integrales ad iudicium perfectum concludendum interveniunt, ut potè de iudicii appendiciis reputari solitæ; Ut sunt Assessor, Notarius, & Procurator cujuslibet partis, seu Actor vel Curator, aut alter defensor pro qualitate personæ.

Quatenus itaque pertinet ad Assessorem, cum de jure non prohibeatur legum imperitis magistratum gerere, atque iudicis munus obtinere. *certi juris C. de iudic. cum ibi notat. incongruum,* tamen sit, ut imperito non benè per tramites iuris discernenti iustum ab injusto, iudicandi facultas tribuatur, cum in hoc iudicis partes consistant, gerendi scilicet ministerium justitiæ præcipientis, ut unicuique, quod suum est tribuatur, idque sine legum peritia, non benè praticari valeat.

Hinc proinde provisum est, ut idem iudex in hoc sibi assumat adiutorem, cui legaliter, ac iuridice, Assessoris vocabulum, seu nomen tribuitur, quamvis pro variis stylis alia diversa vocabula sibi tribuantur; Puta, Consultoris, vel Auditoris, vel Consiliarii, sive etiam iudicis, ex eo quod Magistratui, Gubernatori, vel Correctori, seu Præsidis nomen congruat; Vis etenim non est in verbis, vel in vocabulis, sed in substantia, ut scilicet imperitus iudex, vel Magistratus, illam habitualement iudicandi facultatem, quam officii ratione obtinet, ad exercitium non deducat, nisi cum iudicio periti, quoque alias nulli-

ter procedat, etiam ex dispositione juris communis; Et ultra quam, fere ubique, præsertim verò in Regno Neapolitano, per Leges particulares, ad omnes quæstiones dirimendas, ita expressè cautum est, sub decreto annullativo. *statutum s. assessorem de rescript. in 6. Mantie. decis. 5. num. fin. Rovius super Pragm. 1. de official. num. 2.*

Duæ autem sunt huiusmodi Assessorum species, una scilicet eorum, qui necessarii sunt, ut puta in officium deputati ab eodem Principe, vel altero maiori Magistratu, ad quem Iudicem quoque, seu principalem officialem deputare pertinet, ut exempli gratia est in urbe Assessor Edilium, qui vulgò magistri viarum nuncupantur, ac ille, Agriculturæ, & alter Assessor Camerarii Riparum; Et in dicto Regno Neapolitano sunt Assessores trium Iudicum, trium instantiarum fabricæ S. Petri; Ac etiam in eodem Regno sunt illi Assessores ordinarii, qui vulgò Iudices appellantur, deputari soliti in illis civitatibus, vel locis, in quibus officium Gubernatoris alicui militi, seu alijs legum imperito conferri solet; Et altera species est Assessoris particularis, ac voluntarii, qui per ipsummet Iudicem, seu Magistratū in eius peritum, & consiliariū adhibeatur.

Notabilis autem differentia est inter has species; Ubi enim de prima specie agitur, non intrat regula, quæ locum habet in altera specie, quod scilicet Assessor absque iustæ causæ allegatione, ac iustificazione, suspectus allegari possit. *ex collectis per Barbos. in c. postremo n. 14. de appell. Fab. de Ann. in add. ad singular. 489. Anna sen. eum iste quandam speciem habeat Iudicis ordinarii deputati à Principe, vel à Barone, seu ab alio potestatem habente; Ac etiam, quia istius deputatio particularis in singulis causis necessaria non est; Et de cōsequenti non intrat quæstio, de qua infra, an scilicet partium citatio, in eius deputatione præcisè necessaria sit.*

Et è converso, in illis locis, in quibus, vel ex dispositione, seu intentione iuris communis; vel ex legibus, aut styli particularibus, prohibeantur cives in propria patria esse Iudices, vel Assessores, *Franch. & add. dec. 98. Foller. in const. Regni Iustitiarum per provincias. Quod equidem nimium laudabile videtur, atque in omnibus Magistratibus etiam maioribus generaliter demandari deberet; Non quidem ut inhabiles censendi sint illi, quibus natura magnum concessit beneficium habendi natales in metropolitica civitate, in qua Principis eiusque Tribunalium residentia est, sed ut à concivium causis iudicandis abstineant, atque in eis generaliter suspecti reputentur, at tamen id non procedit in altera specie singularis, vel accidentalis Assessoris, qui per Iudicem assumatur.*

Datur tamen etiam in hac specie Assessoris particularis, eadem qualitas, quæ in prima specie Assessoris generalis concurrat, quod scilicet non sit voluntarius, sed necessarius, quia nempe ab eodem Principe, vel ab alio maiori Magistratu, ad quem pertinet, Iudici non solum imperito, sed etiam perito, ac habili ad iudicandum per seipsum, iniungatur, ut alterius votum adhibere debeat, iuxta Romanæ Curie praxim committendi causam uni, qui in ea iudicare debeat cum voto, vel de voto alterius; sive etiam alicui Iudici ordinario id iniungitur, ut frequens praxis docet, præsertim in Tribunali. A. C. quod eidem rescribi solet, ut procedat cum voto, vel de voto suorum duorum locum tenentium civilium, sive eidem, vel alicui ex locum tenentibus, coram quo causa

introducitur sit, & quandoque etiam instructa, ut procedat cum voto, vel de voto, Rotæ, sive aliorum Prælatorum, qui sibi dentur tanquam adiuncti, cum similibus. *de hac specie deputationis apud Coccin. dec. 1701. & 1758. & in infra allegan. Romana primogenitura de Bubalo.*

Istoque casu intrat quæstio, an Iudex teneatur sequi consilium, seu votum; Et in qua aliqui procedere solent cum ea traditione Doctorum, quæ habetur in altera quæstione, generaliter acta, ac frequenter insinuata in plerisque materiis. *Apud Coccin. dict. dec. 1701. & 1758. & de generali conclusione, an consilium sit sequendum Sanch. de matr. l. 1. disp. 34. n. 24. & seqq. Buratt. & add. dec. 29. n. 16. & habetur sub tit. de Regular. disc. 8. An scilicet, qui alterius consilium petere, ac adhibere tenetur, illud perneceesse sequi teneatur, vel potius petiisse sufficiat; In hoc autem, practica est negativa; Verum in Curia per ora magistrorum quædam volitat distinctio, quæ à forma rescripti pendet, an se iniungatur, ut procedi debeat de, vel cum voto, ut primo casu, in quo dictio, de adhibeatur, votum perneceesse sequendum sit, quamvis ipse Iudex in legibus peritus in contraria sententia sit, ut in Rotæ frequens, & quotidiana praxis docet ex insinuatis, in relatione Curie occasione agendi de Rotæ Auditorio; In altero autem casu, in quo accedat dictio G cum id voluntarium sit, atque possit Iudex, neglecto voto diversimodè iudicare.*

Pro diuturno autem cursu meæ forensis vitæ in Curia, nunquam occasio præbuit id formiter disputare, minusque ab alijs disputatum, ac iudicatum videre, cum, sive uno, sive altero modo, rescriptum conceptum sit, iudicia, præter voti formam proferri non soleant, præterquam in iis quæ virtualiter in eo insunt, unde sententia lata per Iudicem clarius explicet id, quod in voto quamvis necessario, inesse inferatur, ut quandoque in facti contingentia per Rotam decisum fuit occasione sententiæ latæ per A. C. procedentis de voto eiusdem Rotæ. *ita alijs relatis firmatur in Romana primogenitura de Bubalo 23. Ianuarii 1672. coram Emerix.*

In casu itaque particularis Assessoris per ipsummet Iudicem deputandi, quæstio cadit, an in huiusmodi deputatione, partium citatio requiratur, adeo ut actus alijs nullus remaneat, cum omnibus inde sequitis; Atque licet aliqua opinio-num varietas dignoscatur; Ea tamen vera, magisque recepta distinctio est, an agatur de Iudice illiterato, qui perneceesse Assessorem habere debet; Sive etià de literato, & habili, cui ad formam commissionis vel ratione statuti, aut alterius legis, vel styli eadem necessitas incumbat, unde propterea sit Assessor necessarius, ac verè judicialis; Et tunc requiratur partium citatio, ne contingat deputari personam uni earum diffidentem, dum in huiusmodi particularibus Assessoribus, etiam ex dispositione juris communis ubique servanda, multo verò magis in Curia, ex recepto stylo, recusatio fieri potest etiam sine causæ allegatione, vel probatione ut supra; secus autem ubi de illo Iudice agatur, qui literatus, & habilis ad iudicandum per seipsum, absque alio assessore, vel consultore, in forma extrajudiciali pro ejus majori satisfactione, ac instructione, illum voluntarie sibi assumat, cum tunc nulla requiratur citatio, dum non est actus qui percutiat iudicium; Vt frequens, & quotidiana praxis Curie docet in plerisque Cardinalibus, ac Prælatibus, qui

qui licet sint habiles per se ipsos ad iudicandum, attamen alicuius Advocati, vel Procuratoris, sive proprii Auditoris, vel alterius Prælati, consilium pro veritate, seu votum exquirunt, cum id extraneum sit ab actis judicialibus; Et consequenter nulla cadit citationis necessitas, quinimò frequenter talis Consultor, vel Auditor, Partibus ignotus est. *Mantic. dec. 5. num. 4. & sequ.*

Ille siquidem dicitur Assessor, vel Consultor publicus, ac necessarius, qui in parte iudicii adest, ut praxis Curie docet in foro Capitolino, ubi nõ solum Senator, qui non sit juris professor, sed etiam primus, vel secundus Collateralis, vel Capitaneus appellacionum, procedunt cum voto consultoris, formiter deputati, qualis esse solet aliquis Prælati, vel Advocati; Et licet id deputacione, quandoque non soleant partes citari; Attamen id nullius præiudicii reputatur, ob liberam facultatem illum recusandi solo verbo, ad libitum voluntatis, etiam sine causa.

Unde propterea, quando colligens studiosè plures recuset, ut ita causam in longum protrahat, ut puta ultra tres; Sive quod, ut huic calumnie occurratur, adhibeatur cautela citandi ab initio partes ad dandam listam hincinde confidentium, & diffidentium, ut ita eligatur unus ex eis, qui per utranque inter confidentes positus sit, sive qui licet non existens inter confidentes non tamen sit inter diffidentes; Tunc, uno, vel altero casu, admitti non debet recusatio sine legitima causa, cum aliàs calumniam redoleat etiam ex dispositione, vel intentione juris communis; Hinc apud DD. receptum est, quod quamvis assessor sit recusabilis absque causa; Attamen si recusatio sit nimum generalis, puta de omnibus Doctoribus loci, in quo existat plures in numero competentis, unde propterea omnium suspicio, vel diffidentia sit inverisimilis, tunc reputetur calumnia, quoties causa non sit talis, quæ in omnes influat; Puta quia sit cum Communitate loci, unde propterea omnes dici valeant interestari saltem ob interesse affectionis, cum similibus. *ex deduct. per Cyriac. contr. 373. in fin.*

Idemque à simili procedit, ac servatur in electione peritorum in aliqua arte, vel professione, dum, & isti speciem Assessoris, vel Consultoris habere videntur, in ea re, in qua Iudex sit imperitus. *Cyriac. ibidem.*

Ac etiam stante stylo Curie enunciato discursu proced. recusandi pro libito omnes Iudices, etiam ordinarios; quando in locum iudicis ordinarii recusati aliquem Prælatum deputare oportet, tunc ista cautela monendi partes ad dandam listam confidentium, & diffidentium adhiberi solet.

Cum autem officium Assessoris sit consulere, & non iudicare; Hinc plerique putant nullam subesse necessitatem citandi coram eo partem interessatam ad ipsum informandum, suaque iura cum Advocatis, & Procuratoribus deducendū. Contrarium autem in praxi receptum est, ac probabiliter quidem, quoties de Assessore publico, ac judiciali ut supra agatur, cum tunc, inspecto effectu, ille potius dicatur Iudex, dum ille qui verè iudicis partes gerit, quandam ceremoniam authoritativam cum ejus sententia, vel decreto adhibere videtur, in omnibus autem iudicat ad formam voti; Ideoque dicta conclusio intelligenda est de altera specie Assessoris, qui per iudicem literatum, ac idoneum, extra formam iudicii, ut supra, in ejus adiutorium, ac majorem instructionem voluntariè assumatur. *Mantic. decis. 5.*

*Card. de Luca de iudicis & judicialibus.*

Adeoque partes iudicis de facto Assessor genere dicitur, quando est necessarius, ut aliquorū opinio sit, quod ab Assessoris voto appellari possit, etiam ante sententiæ prolacionem; Id autè receptum non est, quoniam, quando imprudenter voti publicatio ante sententiam sequatur, occurrere potest juxta varios stylos, ut alter Consultor assumatur. *an à voto detur appellatio agitur in Sarfina ten. feudi 3. Iulii 1641. coram Pirovano, ubi negativè, quia non est sententia.* Unde propterea in praxi servatur in Curia, quod hujusmodi vota particularia dentur clausa, & sigillata, non aperienda nisi in actu prolacionis sententiæ, prævia citatione particulari ad eam; adeo ut citatio coram Assessore ad videndum proferri votum, non sufficiat; præterquam ubi agatur de voto, quod tradatur per Rotam, dum illud non traditur, nisi prævis decisionibus publicè editis; sive etiam per aliud Tribunal collegiatum, quod ejus resolutiones publicet, quamvis decisiones desuper non edantur, ut (exempli gratia) est Tribunal Camerae, de cujus voto, quandoque præses viarum, vel alter particularis Magistratus, ex ejusdem Camerae clericis procedere solet, ut in relatione Curie agendo de his Tribunal. advertitur *infra in 2. parte agendo in relat. Curie de Trib. Cam. & Capitol. & aliis.*

Ea verò differentia est inter Iudicem illiteratum sibi assumentem Assessorem de necessitate, vel etiam literatum, cui eadem incumbat necessitas; & literatum, qui illum voluntariè ad suam satisfactionem assumat; Ut primo casu Iudex de aliqua culpa non teneatur, sed tota sit Assessoris; Secus autem in altero. *Dec. consil. 8. 10. Ant. de Nigr. in cap. Regni 43. & 147.*

Quando verò Iudex literatus, vel illiteratus dici debeat; hodie ex recepto usu, ob inconvenientia, quæ aliàs resultarent, pendet à qualitate doctoratus in utroque jure civili, & can. vel etiam in uno eorum pro causæ qualitate; si enim agatur de Iudice temporali, seu laico, qui temporalem, seu prophanam causam sit iudicaturus, tunc sufficit doctoratus in jure civili; E converso autem si de Iudice ecclesiastico, sufficiat doctoratus in Decretis, hoc est in jure can. Bene verum quod raro & forte unquam dignoscitur hæc differentia in aliquibus Studiis Italicis, in quibus doctoratus redactus videtur ad quandam ceremoniam; Ista verò differentia practicari solet in Hispania, ubi cum magna solemnitate, ac rigore iste gradus confertur, cum hac distinctione, unde propterea ad hunc & similes effectus, licentia tibi successit loco illius doctoratus, quem in Italia habemus. *in annot. ad S. C. T. disc. 31.*

Et quamvis ob facilitatem assequendi istum gradum, frequè praxis doceat adesse Doctores, qui legum, & canonum omnimò ignari sint, imò neque linguam latinam bene calleant; Adeo ut pluries practicerim, quod magis habiles, ac idonei ad iudicandum sint illi Iudices, qui ob carentiam hujus gradus illiterati de jure censentur, quam sint illi Doctores, qui eis deputantur in Assessores, vel Consultores; Attamen, ut regula generalis desuper statuatur, id metiendum est ex frequentiori contingentia, ad evitanda inconvenientia, quæ resultarent ab inquisitione singularis literaturæ; Ideoque, ex hac distinctione gradus decisio pendet, cum pro gradu sit præsumptio; Dummodo tamen à publica Universitate, vel Collegio, nõn autem ex singulari privilegio sit collatus. *ad C. T. ubi supra, & sub tit. de præminent. disc. 35. ubi de gradu doctoratus.*

Verum sufficere, ut quis sit deputatus iudex synodalis firmavit quandoque Rota, cum tunc <sup>24</sup> *presumptio flet pro idoneitate. Mantie. decis. 5. in fine.*

Postquam vero unus est deputatus in Assessorem necessarium non potest iudex alium sibi <sup>25</sup> affumere, & praesertim si fuerit electus unus ex Auditoribus Rotae, atque alias sententia est nulla, ut quandoque Rota censuit. *apud Cocchin. decis. 1701. & decis. 1758.*

Et de obligatione Assessoris expediendi causam infra certum tempus ad formam Statutorum Urbis, ac etiam Constitutionum Apostolicarum super reformatione Tribunalium Urbis agitur in eisdem mox allegatis decisionibus. *apud Cocchin. ubi supra.*

### De Notario, sive Actuario, vel Scriba.

#### SUMMARIVM

1. **N**otarius, vel actuarius dicitur persona necessaria ad integritatem in iudicio ad effectum probationis actorum.
2. De diversis Notariorum, vel conficientium acta vocabulis.
3. De juvenibus, vel substitutis Notariorum, seu Scribis.
4. Isti conficiunt acta nomine Notarii eorum Domini, etiam si ipsi non sint Notarii.
5. & 6. Notarii, vel actuarii, an sint officiales, atque officialium nomine veniant ad plures effectus.
7. Notarius an possit recusari suspectus sine causa allegatore, & probatione.
8. Quid servetur in Curia, quando Notarius allegatur suspectus.
9. Qua fides ei praestetur circa decreta, & alia acta.
10. De eodem praesertim circa eorum deputationem, an eorum assertioni deferatur.
11. An subjaceant sindicatui.
12. An possint esse in propria patria.
13. Laici, an possint esse Notarii fori ecclesiastici, & quatenus sint, an obtineant exemptionem fori, & quid e converso, an clerici sint Notarii in causis fori secularibus.
14. An clericus qui sit Notarius fori laicalis amittat pensiones, & beneficia.
15. An quaesita per clericum ex Notariatus exercitio subjaceant spolio.
16. De eodem de quo num. 9. & 10. circa facultates Notarii.
17. Tenetur Notarius de minus idoneis ab eo susceptis.
18. Item tenetur de facto juvenum, & substitutorum.
19. Ad quid teneatur circa amissionem scripturarum apud ejus acta productorum.

#### DISC. V.

**E**x communi recepto usu, ultra tres substantiales personas, Actoris, Rei, & Iudicis; De iudicii appenditiis reputatur quoque Notarius, sive Actuarius, qui acta & processum conficiat, magisque necessarius est Notarius, quam sit Assessor, dum iste deputatur solum in casu, quo Iudex sit illiteratus, Notarius autem, vel Actuarius, in omni iudicio adhibetur, etiam ubi Iudex sit literatus, cum dicatur iudicis oculus, sive instrumentum necessarium, unde Juristae illum iudicis oculum appellant; Quamvis aliquando Notarius sit oculus clausus, vel iudicem potius

cacutiare faciat, atque velamen ante ejus oculos apponere soleat, vel pulverem injicere.

Diversa verò sunt hujusmodi Notariorum nomina, seu vocabula; Alicubi enim vocantur Notarii, ut praesertim praxis docet in Urbe, ubi illi Notarii, qui conficiunt acta judicialia, sunt Notarii conficientes instrumenta, aliaque acta conventionalia, habentes officium in titulum, vel in administrationem, juxta illas diversas Notariorum species pro diversitate Tribunalium, quae recententur in relatione Curiae de singulis Tribunalibus agendo, *infra in relatione Curiae disc. ubi de Notariis.* Ac etiam aliqua species insinuantur in sede Regalium, occasione agendi de officiis venalibus. *sub tit. de Regal. disc. 7. & seqq.*

Alicubi verò dicuntur Actuarii, seu Magistri actorum, ut praxis docet in Regno Neapolitano, ubi conficientes acta judicialia, discreti sunt à Notariis conficientibus instrumenta, super contractibus, & conventionibus; Ideoque sub hoc diverso nomine appellantur; Atque in ipsa Civitate Regia, seu Tribunalium residentiali, isti Actuarii eodem modo quo in Urbe, hoc munus obtinent in officium venale; In inferioribus autem Curis, & Tribunalibus Regni, id obtinent in administrationem, vel jure conductionis ad annum, vel ad alia statuta tempora, ipso jure residente penes Regem, vel penes Barones, sive penes eos quibus illius loci cancellaria sub nomine banchae explicari solitum, in officium competat; Et alicubi dicuntur Cancellarii, ut frequentius contingit in Curis Episcopalibus; Ac etiam in statu ecclesiastico, in quo exercentes cancellarias jure affectus, seu appaltus singulis anvis, vel aliis statutis temporibus id obtinent; Et alicubi dicuntur secretarii, ut aliorum Episcopatum praxis docet, quod tam in nomine quam in modo, totum pendeat à styliis, & consuetudinibus, pro regionum, seu principatum diversitate.

Adest etiam talis species Astitantium, qui in Urbe, aliisque Status ecclesiastici partibus, substituti, vel juvenes dicuntur; In dicto autem Regno Neapolitano, praesertim in magnis Tribunalibus, tam ecclesiasticis, quam saecularibus Civitatis, vel in regis audientis, aliisque Tribunalibus collegialibus, sive singularibus, in quibus multa peraguntur negotia, vocantur Scribae, id est non Notarii in officium, vel in administrationem, sed ipsorum Notariorum adjuutores, & substituti, vel famuli in illius muneris exercitio. Et sub quo Scribarum vocabulo in Hispania ipsi Notarii in capite, seu Actuarii, pro ditionum quoque diversitate explicari solent; Eo modo quo in dicta Civitate Neapolis explicantur illi Actuarii, seu Cancellarii, qui peragunt acta illius supremi Tribunalis, quod Collaterale Consilium dicitur, & constituitur ex Prorege, & Regentibus Regiam Cancellariam, quoniam Scribae à mandatis appellantur, plures alios inferiores scribas, vel substitutos habentes pro adjutorio in exercitio, qui tamen non sunt officiales.

Dictique substituti, vel adjuutores, in Curia se rogare solent nomine eorum domini, ac Notarii principalis, quamvis ipsi non sint Notarii, ut inferius agendo de fide instrumentorum advertitur addetur agendo de Notariis. *infra disc. 26. & in relatione Curiae agendo de Notariis.*

Quaestio enim alias involuta erat, hodie verò est plana; An hujusmodi Notarii, vel Actuarii dicantur.